

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ**  
**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

---

**«Beynəlxalq münasibətlər» kafedrası**

*Bakalavr hazırlığı üçün*

**MÜASİR BEYNƏLXALQ  
MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ  
QLOBALLAŞMA PROSESLƏRİ**

**fənninin**

**P R O Q R A M I**

**BAKİ – 2010**

Proqram Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin  
«Beynəlxalq münasibətlər» kafedrasında hazırlanmışdır.

**Tərtibçilər:** prof. **B.M.Abdullayev**

b.m. **T.Ə.Şirvanova**

müə. **A.K.Eyyubov**

**Redaktor:** t.e.n. **R.M.Qurbanov**

**Rəyçilər:** dos. **M.Q.Məmmədov**

dos. **Z.R.Bayramov**

Azərbaycan Respublikası Təhsil  
Nazirliyi Elmi-metodiki Şurasının  
“Sosial-siyasi elmlər” bölməsinin  
08 iyul 2010 il tarixli iclasının  
qərarı ilə təsdiq edilmişdir  
(9 sayılı protokol)

*Proqram kursun məcmusu və tələbələr üçün əsas ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Girişdə kursun öyrənilməsinin aktuallığı, əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri şərh olunur.*

*Proqram «Beynəlxalq münasibətlər», «Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər» ixtisasları üzrə təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulur.*

### ***Kursun məqsədi, öyrənilməsinin əhəmiyyəti, vəzifələri.***

XX və XXI əsrlərin qovşağında dünyada radikal dəyişikliklər baş verir. «Soyuq müharibə»nin başa çatmasından sonra dünya inkişafının əsas istiqamətini qloballaşma təşkil edir. Qloballaşma prosesi texnoloji irəliləyişlərlə, nəqliyyat və informasiya kommunikasiyaları sahəsindəki dəyişikliklərlə şərtlənir. İqtisadi sahədə başlamış qloballaşma ictimai həyatın praktiki olaraq bütün sahələrini əhatə etmişdir. Müasir dünyada, bir tərəfdən müxtəlif ölkələrin və regionların qarşılıqlı asılılığı artır, onları ayıran baryerlər itir, digər tərəfdən varlı və yoxsul ölkələr arasındakı fərq artır, dövlətlər daxilində sosial-iqtisadi, etnomədəni və siyasi ziddiyyətlər kəskinləşir. Bəşəriyyətin «Soyuq müharibə» illərində üzləşdiyi təhlükələr arxa plana keçsə də, tamamilə yox olmamışdır. Eyni zamanda yeni problemlər yaranmışdır, buna görə də ümumi təhlükəsizliyin təmin olunması dövlətlərarası qarşılıqlı fəaliyyətin yeni səviyyəsini və yeni yanaşmalar tələb edir. Belə bir beynəlxalq şəraitdə Azərbaycan da SSRİ-nin dağılmasından sonra öz xarici siyasətini yenidən formalaşdıraraq müasir dünyada özünəməxsus layiqli yer tutmağa çalışır. Bu axtarış bəzən səhvlərlə, hətta uğursuzluqlarla

müşayiət olunan çətin proses olduğundan, ölkə daxilində beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət problemi kəskin diskussiyalar mərkəzində olmuşdur. Belə diskussiyalar gedişində ictimaiyyətin və siyasi elitanın bir çox nümayəndələrində beynəlxalq siyasət problemləri üzrə biliklərin çatışmazlığı çox hiss olunur. Bundan başqa bu, həm də onunla izah olunur ki, Sovet dövründə beynəlxalq münasibətlərin öyrənilməsinin yeganə nəzəri-metodoloji əsası marksizm-leninizm idi. Kommunist ideologiyasının nüfuzu azaldıqca dünyadakı siyasi proseslər haqqında əvvəlki təsəvvürlər itmiş və ictimai şüurda boşluq yaranmışdı ki, bu da çoxsaylı təsadüfi və çox zaman uğursuz nəzəriyyələrlə doldurulurdu. Ölkənin bir çox ali məktəblərində politologiya, sosiologiya, beynəlxalq münasibətlər, regionşünaslıq sahələri üzrə mütəxəssislərin hazırlanması qeyd olunan boşluğu doldurmağa xidmət edir. Bu ixtisasların tədris planları müasir beynəlxalq münasibətlərin nəzəri və praktiki məsələlərinin öyrənilməsinə nəzərdə tutur. Bu məsələlər içərisində müasir beynəlxalq münasibətlərdə qloballaşma problemlərinin öyrənilməsi mühüm yer tutur. Çünki, getdikcə qloballaşan dünyada Azərbaycan kimi yeni müstəqillik qazanmış və müxtəlif dövlətlərin maraqlarının kəşşiyi bir ölkənin öz milli-mənəvi dəyərlərini, müstəqilliyini qoruyub saxlaması, eyni zamanda beynəlxalq aləmə inteqrasiyası həyati əhəmiyyətli məsələdir və ciddi yanaşma tələb edir. Bu baxımdan kursun məqsədi XX-XXI əsrlərdə mühüm dəyişikliklərə məruz qalmış beynəlxalq münasibətlərdə qloballaşma amilinin, onun dövlətlərə və xalqlara göstərdiyi təsirin tələbələr tərəfindən düzgün və hərtərəfli öyrənilməsi, hadisələrin mahiyyətinin dərk olunmasıdır.

Giriş mövzusunda əlavə mühazirələr kursuna «Qloballaşmaya aid nəzəri diskussiyalar», ««Soyuq müharibə»dən sonra beynəlxalq münasibətlərin təkamülü», «Dünya siyasəti və iqtisadiyyatı qloballaşma şəraitində», «Qloballaşma və milli dövlətlərin taleyi», «Üçüncü dünya ölkələri qloballaşan dünyada», «İctimai-siyasi hərəkatlar və partiyalar qloballaşma şəraitində» kimi mövzular daxildir.

**I mövzu: «Soyuq müharibə» başa çatdıqdan sonra  
beynəlxalq münasibətlər problemlərinə dair  
nəzəri diskussiyalar**

F.Fukuyamanın «Dünyanın sonu?» nəzəriyyəsi. S.Hantinqtonun «Sivilizasiyaların toqquşması» nəzəriyyəsi və beynəlxalq münasibətlər. Z.Bjezinskinin geopolitik baxışları. İ.Vallerstaynın dünya sistemi təhlili.

Geopolitikanın genezisi. Alman geopolitika məktəbi. Britaniya geopolitika məktəbi. Şimali Amerika geopolitika məktəbi.

**II mövzu: *Beynəlxalq sistemlərin nəzəri modelləri***

Beynəlxalq münasibətlər sisteminin strukturu. Öyrənilən tarixi mərhələdə aparıcı dövlətlər arasında formalaşmış əlaqə və münasibətlərin beynəlxalq sistemə təsiri.

Beynəlxalq sistemlərin multipolyar (çoxqütblü) və bipolyar (ikiqütblü) struktur növləri. Regional və lokal səviyyələrdə «sistemaltı» anlayışları. Beynəlxalq münasibətlər sistemində dinamik tarazlığın saxlanması qanunu.

**III mövzu: *Qloballaşmaya dair nəzəri  
diskussiyalar***

Qloballaşma proseslərinin mahiyyəti, genezisi. Qloballaşmaya müxtəlif yanaşmalar: məhdud fəndaxili

yanaşma, ideoloji yanaşma, tarixi yanaşma. Qloballaşma və antiqloballaşma tərəfdarlarının siyasi baxışları.

#### ***IV mövzu: Dünya siyasəti və iqtisadiyyatı qloballaşma şəraitində***

Dünya siyasəti və iqtisadiyyatının bütün seqmentlərinin qarşılıqlı asılılığının və əlaqələrinin getdikcə artması. Bəşəriyyətin böyük hissəsinin informatika və telekommunikasiyanın ən yeni vasitələri əsasında maliyyə-iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni əlaqələrin vahid açıq sistemə cəlb olunması. Qloballaşmanın müasir mərhələsini səciyyələndirən əsas tarixi şərtlər. Qloballaşma proseslərinin dünya iqtisadiyyatında və siyasətində yaratdığı əsas meyllər və ziddiyyətlər. «Qızıl milyard» ölkələrində qloballaşma proseslərinin səciyyəvi cəhətləri.

#### ***V mövzu: Qloballaşma, böyük dövlətlərin siyasəti və milli dövlətlərin taleyi***

Qloballaşma proseslərinin dünyanın böyük dövlətlərinin siyasətinə təsiri. Milli dövlətlərin suveren hüquqlarının məhdudlaşması. Ənənəvi «vətəndaş» anlayışının qloballaşma şəraitində məruz qaldığı dəyişikliklər. Avropada «sosial dövlət» anlayışı və qloballaşma şəraitində onun üzləşdiyi problemlər.

Milli dövlətlərin iqtisadiyyatda, cəmiyyətin həyat fəaliyyətinin mühüm sahələrində rolunun getdikcə

dəyişməsi. Dövlətlərin idarəçilik qabiliyyəti və demokratiyanın qorunub saxlanması problemləri. Milli, regional və transmilli maraqlar toqquşması müasir dövrün əsas təzahürlərindən biri kimi. Milli dövlətlərin demokratikliyinin və səmərəliliyinin azalması, dezinteqrasiya ilə getdikcə artan iqtisadi, mədəni, siyasi qloballaşma arasındakı ziddiyyət minillərin qovşağının başlıca ziddiyyəti kimi.

## **VI mövzu: *Müasir dünyada etnosiyasi proseslər***

Qloballaşma proseslərinin təzyiği altında milli dövlətlərin zəifləməsinə qarşı «lokal» millətçiliyin və «etnik dirçəlişin» meydana gəlməsi. Müasir dövrdə miqrasiya proseslərinin tarixi miqrasiya proseslərindən fərqi. Avropa Birliyində və ABŞ-da immiqrantlar problemi. Müasir etnosiyasi proseslərin dünyanın böyük dövlətlərinin siyasətinə təsiri. Qloballaşma şəraitində etnik separatçılığın və mərkəzdənqaçma meyillərinin güclənməsi.

## **VII mövzu: *Üçüncü dünya ölkələri və inkişaf etməkdə olan ölkələr qloballaşma şəraitində***

Qloballaşma proseslərinin dünya ölkələri və regionlarına qeyri-bərabər təsiri. Qloballaşma və regionlaşma proseslərinin bir-birini qarşılıqlı şərtləndirməsinin Şimal-Cənub oxu üzrə ziddiyyətləri kəskinləşdirməsi. Qloballaşma şəraitində inkişaf etməkdə olan ölkələrin üzləşdiyi problemlər.

«Vaşinqton konsensusu»nun müxtəlif ölkələr üçün əhəmiyyəti.

**VIII mövzu: *Qloballaşma şəraitində beynəlxalq və regional münaqişələr: tipologiyası, inkişaf dinamikası, həlli yolları***

Beynəlxalq münaqişələr beynəlxalq münasibətlərin əsas problemlərindən biri kimi. Beynəlxalq münaqişələri yaradan ziddiyyətlərin obyektiv və subyektiv xarakteri. Beynəlxalq münaqişələrin müxtəlif növləri və formaları. Beynəlxalq münaqişələrin strukturu və inkişaf prosesi. Beynəlxalq münaqişələrin subyektləri.

Münaqişəli vəziyyətdən çıxmağın nəzəriyyədə və praktikada müxtəlif yolları. Beynəlxalq siyasi böhranların səciyyəvi cəhətləri. Qloballaşma proseslərinin regional münaqişələrə və onların tənzimlənməsinə təsiri. Beynəlxalq danışıqların hazırlanması və xüsusiyyətləri. Üçüncü tərəf və münaqişələrin tənzimlənməsində onun rolu.

**IX mövzu: *Qloballaşan dünyada beynəlxalq təhlükəsizliyin təminatı və beynəlxalq hüquq***

Təhlükəsizlik anlayışının mahiyyəti. Təhlükəsizliyin müxtəlif sahələr üzrə təsnifatı. Milli və beynəlxalq təhlükəsizliyi şərtləndirən əsas amillər. Beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin edilməsində əsas nəzəri yanaşmalar. Beynəlxalq təhlükəsizliyin hərbi-siyasi aspektləri. Qloballaşma proseslərinin dövlətlərin milli

təhlükəsizliyinin təmin olunmasına təsiri. Yeni təhlükələr problemi və beynəlxalq təhlükəsizlik. Müasir dünyada terrorçuluğa qarşı mübarizə problemləri. Beynəlxalq və milli təhlükəsizliyin təminatına müasir yanaşmaların əhəmiyyəti və fərqi.

### **X mövzu: *Siyasi hərəkətlər və təşkilatlar qloballaşma şəraitində***

Müxtəlif siyasi hərəkətlərin və təşkilatların qloballaşma proseslərinə yanaşma mövqeyi. İnkişaf etmiş ölkələrdə multiqloballaşma hərəkətinin inkişafının sosial-siyasi, iqtisadi kökləri və bu hərəkətin dünya siyasətinin əhəmiyyətli amilinə çevrilməsi. Beynəlxalq təşkilatlar qloballaşma şəraitində beynəlxalq münasibətlərin əsas aktorlarından biri kimi. Qloballaşma proseslərinin inkişaf etmiş ölkələrdə və üçüncü dünya ölkələrində müxtəlif yönlü siyasi, dini, etnik, etik hərəkətlərin yaranmasına və fəaliyyətinə təsiri. Həmkarlar İttifaqlarının fəaliyyəti müasir dövrdə.

### **XI mövzu: *Qloballaşmanın perspektivləri***

Kapitalist dünyasının öz inkişafında «qlobal sistem» mərhələsinə çatması. Sürətli kapital yığılmasının sonrakı imkanlarını məhdudlaşdıran səbəblərin obyektiv və subyektiv əsasları. Səmərəlilik və ədalətlik arasındakı ziddiyyət müasir dövrdə kapitalizmin əsas dilemması kimi. İqtisadi qloballaşmanın ölkələrarası və ölkələrdaxili qeyri-bərabərliyin səbəbinə çevrilməsi və

dövlətlərin və beynəlxalq münasibətlərin digər aktorlarının bu problemlə məşğul olmaq imkanlarının məhdudlaşması. 1992-ci il Vaşinqton konsensusunun dünya siyasətinə təsiri. Dünyanın mümkün inkişafının yaxın və uzaq perspektivləri haqqında elmi ədəbiyyatda mövcud olan müxtəlif baxışlar.

### Ədəbiyyat:

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1997-2004.
2. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005.
3. Qasimov M. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində. B., 1996.
4. Qasimov M. Azərbaycan Respublikası dünya meridianlarında. B., 1992.
5. Quluzadə V. Gələcəyin üfüqləri. B., 1999.
6. Rəcəbli H. BMT-nin ixtisaslaşmış qurumları. B., 2003.
7. Axundov N., Qasimov M. Azərbaycan və beynəlxalq parlament təşkilatları. B., 1996.
8. Azərbaycan Parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar. B., 2004.
9. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar. B., 1998.
10. İbayev V. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi beynəlxalq hüququn JUK-COGENS prinsipləri prizmasında. Bakı, «Çənlibel», 1999.
11. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla nizamlanmasına dair təklifləri. «Xalq qəzeti», 21 fevral 2001-ci il.
12. Hantinqton S.P. The clash of civilizations. Foreign Affairs. May-June. 1993.
13. Давыдов Ю.П. Норма против силы. Проблема мирорегулирования. М., 2002.

14. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Полис, 1994.- №1.
15. Современные международные отношения. Учебник. Под ред. А.В.Торкунова. М., 1999.
16. Бжезинский З. Великая шахматная доска. М., 1998.
17. Бэттлер. А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее.// Мировая экономика и международные отношения. 2002.- №1.
18. Баланс сил в мировой политике: Теория и практика / Под ред.Э.А.Позднякова. М., 1993.
19. Бек У. Что такое глобализация? М., 2001.
20. Бек У. Политическая динамика в глобальном обществе риска //Мировая экономика и международные отношения. 2002.-№5
21. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. М., 2004.
22. Володин А.Г. Широков К.Г. Глобализация, истоки, тенденции, перспективы// Политические исследования. 1999.-№5.
23. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуаций в современном мире. СПб., 2001.
24. Глобальное сообщество. Картография постсовременного мира/ ред-сост.А.И.Некlessа и др. М., 2002.
25. Дилеммы глобализации. Социумы и цивилизации: иллюзии и риски. М., 2002.
26. Давыдов Ю.П. Норма против силы. Проблема мирорегулирования. М., 2002.
27. Доронина М.И. Международный конфликт: о буржуазных теориях конфликта. М., 1981.
28. Косолапов Н.А. Субъекты мировой политики и международных отношений. // Мировая экономика и международные отношения 1998.- №12.
29. Кортунув С. Становление нового мирового порядка// Международная жизнь.2002.- №6.
30. Клепацкий Л. Глобализация и национальные интересы // Международная жизнь, 2000. -№1.

31. Куклина И. Права человека: политическое и гуманитарное измерение// Мировая экономика и международные отношения. 2000.
32. Кауфман Ф.Х. Глобализация и общество// Глобализация: Контуры XXI века./Отв.ред. Ю.И.Игрицкий, П.В.Малиновский. М., 2002.
33. Кирпатрик Дж., Уикс А., Бартли Р. и др. Ответы С.Хантингтону // США: экономика, политика, идеология. 1994.- №3.
34. Waters M. Globalization. London, 1995.
35. Многоликая глобализация/ Под ред.П.Бергера и С.Хантингтона. Пер. с английского. М., 2004.
36. Мартин Г.П., Шуманн Х. Западная глобализация: Атака на процветание и демократизацию. М., 2001.
37. Мартин Г.П., Шуманн Х. Западная глобализация: Атака на процветание и демократизацию. М., 2001.
38. Туроу Л. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир. Новосибирск, 1999.
39. Vauman Z. In search of politics. Standard, 1999.
40. Европа на пороге XXI века: ренессанс или упадок? М., 1998.
41. Хабермас Ю. Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства. М., 2002.
42. Литовина О.Л., Межевич Н.М. Глобализм и регионализм – тенденции мирового развития и фактор социально-экономического развития России. СПб., 2002.
43. Лебедева М.М. Мировая политика: Учебник для вузов. М., 2003.
44. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов. Подходы. Решения. Технологии. М., 1997.
45. Ланцов С.А. Теория международного конфликта и реалии постсоветского геополитического пространства // Международные отношения: современность и история. Вып.1. СПб., 1994.

46. Ланцов С.А. Мировая политика и международные отношения. Конспект лекций. СПб, 2000.
47. Актуальные вопросы глобализации// Мировая экономика и международные отношения. 2000.- №4,5.
48. Ethnic identity: Formation a transmission among Hispanias a other minorities/ Eds. M.E.Bernal, G.P.Kuight. Albany, 1993.
49. Гидденс Э. Социология. М., 1999.
50. Ачкасов В.А. Этнополитология: Учебник. СПб, 2003.
51. Иноземцев В.Л., Кузнецова Е.С. Глобальный конфликт XXI в. Размышления об истоках и перспективах межцивилизационных противоречий//Полис. 2001.-№6.
52. Хоффман С. Столкновение глобализаций. Как сделать мир более пригодным для жизни. М., 2003.
53. Wallerstein I. Capitalist civilization. N.Y., 1992.
54. Международные отношения: социологические подходы/ Под ред. П.А.Цыганкова. М., 1998.
55. Россия в глобальном мире// Международная жизнь. 2001.-№7.
56. Стайнбрунер Дж. Глобализация и преобразования в области международной безопасности.// США-Канада: Экономика, Политика. Культура. М., 2002.- №8.
57. Соколов В. Контуры будущего мира: нации, регионы транснациональные общности// Мировая экономика и международные отношения. 2001.-№3.
58. Степановский Е. Глобализация терроризма и ее последствия // Международная жизнь. 2001.- №9-10.
59. Скакунов Э.И. Международный конфликт (юридический конфликт): сферы и механизмы. М., 1995.
60. Салицкий А. Вызовы глобализации и проблемы крупных полупериферийных стран// Мировая экономика и международные отношения. 2002.- №2.
61. Ромашкина Н. Ядерная многополярность как новый фактор стратегического баланса//Мировая экономика и международные отношения. 2003.-№8.
62. Оружие и конфликты XXI века// Международная жизнь. 2001. №9-10.

63. Раджабли А. Теория национальной безопасности. Б., 2005.
64. Кулагин В.М. Международная безопасность. М., 2006.
65. Революция в военных делах и стратегическая безопасность// Международная жизнь. 2001.-№8.
66. Глобализация: человеческое измерение/ Отв.редактор А.В.Торкунов. М., 2002.
67. Европа на пороге XXI века: ренессанс или упадок? М., 1998.
68. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века. М., 2001.
69. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. М., 2001.
70. Фельдман Д.М. Конфликты в мировой политике. М., 1997.
71. Фуше М. Европейская республика. Исторические и географические контуры/ М., 1999.
72. Фукуяма Ф. Конец истории? Вопросы философии. 1990.- №3.
73. Международные отношения: социологические подходы/Под ред.Г.А.Цыганкова. М., 1998.
74. Хозин Г. Каким быть международным отношениям в XXI веке// Международная жизнь. 2001.-№2.
75. Wallerstein I. Capitalist civilization. N.Y., 1992.
76. Friedman Th. Understanding Globalization. The Lexes and the olive Tree. N.Y., 2000.
77. <http://www.polity.co.uk/global>
78. <http://www.mtholyoke.edu/acad/ethnic.htm>
79. <http://sosig.esrc.bris.ac.uk>
80. <http://www.lsu.edu/guests/poli/public> html/foreign.html
81. [www.chagala.com/usrole2.pdf](http://www.chagala.com/usrole2.pdf)
82. <http://www.d-n-i.net>
83. <http://www.ub.es/obsglob/indexing.html>
84. <http://www.polity.co.uk/global>
85. <http://altaplana.com/Gate.html>
86. <http://www.carnegieendowment.org>

87. <http://www.arena.uio.no>
88. <http://www.aber.ac.uk/inpwww/links/index.html>
89. <http://poli.vub.ac.be/public/ContBorders/eng/info.htm>
90. <http://www.cfr.org>
91. <http://www.iips.org>
92. [http://www.law.nyu.edu/library/foreign\\_intl/intorg.html](http://www.law.nyu.edu/library/foreign_intl/intorg.html)
93. <http://docs.lib.duke.edu/igo/guides/ngo>
94. <http://www.willamette.edu/law/longlib/forint.htm>